

Bölüm 6

SOSYAL BİLGİLERDE ÇOKLU OKURYAZARLIKLAR

Nurcan ŞENER¹

Zeynep Gözdenur IŞIK²

GİRİŞ

Dijitalleşmenin bir sonucu olarak günümüz insanının edinmesi gereken temel becerilerden biri çoklu okuryazarlık becerisi olmuştur. Burada bahsedilen okuryazarlık en bilinen anlamıyla okuma ve yazmayı fiilen yerine getirmek değildir. Okuryazarlığın anlamı zaman içinde değişime uğramıştır. Okuma-yazma; kod çözüme, sembol okuma ve beceri gerektiren bir süreç iken okuryazarlık bir yetenek işidir ve anlamlandırmaya dayanır. Okuryazarlık tarihsel süreç içinde, sembol ve kodları seslendirmekten öteye geçmiş ve bilişsel becerileri de içine alan bir algılama şekline evrilmiştir. İnsanların hızla değişen çağı yakalamalarını ve birçok alanda kendilerini geliştiren becerileri olmasını gerektiren 21. yüzyıl, bireylerin salt bilgiye erişmesini değil, eriştiği bilgiyi yorumlamasını, analiz etmesini, eski bilgileriyle birleştirip yeni bilgiler üretmesini beklemektedir. Tüm bu beklentiler, bireylerin iş birliği ve iletişim becerilerini kullanarak edinilen bilgiyi çevreyle paylaşmasını, kendisi ve toplum için fayda sağlayacak şekilde kullanmasını gerekli kılmaktadır. Aşıcı'ya (2009) göre özellikle günümüzde teknolojik ilerleme ve gelişimler yeni ve çoklu okuryazarlık türlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Tarihsel süreç içinde okuma – yazma becerisinden ayrılan okuryazarlık becerilerini geliştirmek, 21. yüzyıl becerilerine sahip nitelikli insanların yetişmesi için gereklidir (Altun, 2005). Kısaca anlamı zaman içinde genişleyen okuryazarlık kavramı zamanla bireylerin yalnızca akademik başarısının bir göstergesi olmaktan çıkmış hem kendisinin hem de içinde bulunduğu toplumun gelişmişlik seviyesini gösteren bir kavram haline gelmiştir.

21. yüzyılda bilişim, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi ile insanlar kolaylıkla uzaklara ulaşır olmuştur. Bu durum bireyleri yalnızlaştırmış ve adeta

¹ Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, nsener@marmara.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1987-1717

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, zeynepgozde86@gmail.com , ORCID iD: 0009-0006-4788-4714

bireyselleştirilmiş yaşamlar kurulmasına sebep olmuştur (Başar, 2011). Böylece okullar, sınırlı sosyalleşen bireyler için bilgi, beceri ve tutum kazanma noktasında önemli mekanlar haline gelmiştir. Günümüzün ihtiyaçlarına istinaden çeşitlenen okuryazarlık kavramı sosyal bilgiler dersi öğretim programında da yerini almıştır. 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında doğrudan yalnızca medya okuryazarlığına yer verilerek diğer okuryazarlık türlerine dolaylı olarak değinilmiştir. Buna karşın geliştirilen 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programına 6 adet okuryazarlık türü daha eklenerek programda doğrudan toplam 7 adet okuryazarlık türüne yer verilmiştir (Güleç & Hüdevandigar, 2020). Bunlar; çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlıktır (MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersi içinde tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, felsefe, sanat, politika gibi çeşitli disiplinleri barındırır. Bu sebeple gelecekte etkin, üretken ve nitelikli bireyler yetişmesinde büyük katkısı olan sosyal bilgiler dersinin öğretim programına daha çok okuryazarlık çeşidi eklenmelidir. Çünkü sosyal bilgiler dersi çoklu okuryazarlık becerilerinin edinilmesinde kilit rol oynayan bir derstir.

Bu bölümde sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan okuryazarlık türlerine alfabetik sıra ile yer verilmiştir. Bölüm sonunda her bir çoklu okuryazarlık türü için hazırlanmış etkinlik örnekleri yer almaktadır. Öğretmen ve öğretmen adaylarına yol göstermek için hazırlanan bu etkinlikler farklı yetenek alanları düşünülerek zenginleştirilebilir.

ÇEVRE OKURYAZARLIĞI

Tanımı

İnsanlar çevre ve doğayla iç içe yaşamakla beraber çift yönlü ilişki içerisindeyler. Çevre okuryazarlığı su, toprak, hava, bitki örtüsü, iklim gibi çevreyle ilgili bilgileri çevresel sorunların çözümünde etkili şekilde kullanabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Kışoğlu'na (2009) göre çevre okuryazarlığı sadece çevreyle alakalı bilgi ve zihinsel süreçleri ifade etmemekle birlikte çevreyle alakalı tüm bu bilgi ve süreçleri çevresel davranış haline getirmekle tam olarak anlam kazanır.

Çevre okuryazarlığı kavramı ilk olarak Charles Roth tarafından 1968' de ortaya atılmış ve insanların çevreye ilişkin bilgi ve anlama seviyeleri olarak karşılık bulmuştur. Roth 1992' de bu tanıma ilaveten çevre okuryazarlığı kavramını insanların çevre ile ilgili olan bilgilerini davranış şekline dönüştürme becerisi olarak tanımlamış ve daha kapsamlı hale getirmiştir (Roth, 1992).

Çevre okuryazarlığının bileşenleri Harvey (1976), Hungerford ve Peyton (1977), Roth (1992), UNESCO (1978) tarafından 4 başlık altında aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Dımışkı & Ünal, 1999).

- **Çevresel Bilgi:** Ekoloji ve yakın/ uzak çevreyle ilgili kavramsal bilgiler ile doğal ve çevresel olaylar arasındaki ilişkilere dair bilginin farkındalığını kapsar.
- **Çevresel Duyuş:** Bireylerin çevre sorunlarına ve çevresel olaylara karşı bir davranışta bulunacağı zaman kişisel değer yargıları ve içinde bulunduğu toplumun etik ve ahlaki değerlerini hangi düzeyde yansıttığını kapsar.
- **Beceri:** Bireylerin çevreyle ilgili problemler karşısında çevresel bilgi ve çevresel duyularını ne derecede harekete dökebilmişliğini kapsar.
- **Çevresel Davranış:** Bireylerin çevresel bilgi, çevresel duyuş ve beceri düzeylerinin etkisiyle çevre ile ilgili problemleri çözme sürecine doğrudan katılması durumunu kapsar.

Görülmektedir ki çevre okuryazarlığı kazanımlarını edinmiş bireyler çevresel sorunların çözümünde sürece dahil olarak kendisi ve çevresi için en doğru kararları alırlar. Bu aynı zamanda insanın çevresinden maksimum düzeyde faydalanması demektir.

Çevre Okuryazarlığının Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Başta yakın çevremiz olmak üzere küresel çevreyi korumak ve ona sahip çıkmak her vatandaşın görevlerinden biridir. Özellikle günümüzde doğal yaşam alanlarının azalması ve kimyasal atıkların da artması ile görülen zarar sonucunda çevreyi korumanın önemi artmıştır. Dımışkı ve Ünal'a (1999) göre 5 Haziran 1972' de gerçekleşen Stockholm Konferansı çevreden bahsedilen ilk toplantıdır. Bu sebeple 5 Haziran "çevre günü" olarak anılmaktadır (Önder & Özkan, 2013). Daha sonra Birleşmiş Milletler (BM) yapısında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur. Bu programda çevresel temalarla alakalı iş birliği yapmak ve çevre politikalarına ilişkin öğütlerde bulunarak rehber olmak amaçlanmıştır (Kayhan, 2013). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) yapısında uluslararası Çevre Eğitim Programı (IEEP) yürütülmüştür (Çabuk, 2019). 1977' de ise Tiflis Konferansı düzenlenmiş ve Tiflis Bildirisi yayınlanmıştır. Çevre eğitiminde Tiflis Bildirgesi bir dönüm noktasıdır. Dünya'nın birçok ülkesinde çevre okuryazarlığının temelini oluşturan çevre eğitimi programlarının ana esasları Tiflis Bildirgesinden esinlenerek hazırlanmıştır. Tiflis Bildirgesi ilkokuldan üniversiteye kadar her öğretim kademesinde çevre eğitiminin önemine değinmekte ve dünyadaki tüm etkinliklerin çevre politikalarına uygun olarak gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Türkiye' de bu konferans, toplantı

ve bildiriler ışığında kendi çevre politikalarına öğretim programlarında yer vermektedir (Alım, 2006). Toplumların çevre politikaların bölgenin sosyolojik yapısı, jeopolitik konumu, finans durumu gibi pek çok özelliğinden faydalanarak oluşturulduğu söylenebilir.

Sosyal Bilgiler ile Çevre Okuryazarlığının İlişkisi

Bireyler sosyal bir varlık olarak her zaman çevreyle iç içe yaşamını sürdürürler. Bu yüzden çevreyle ilgili problemlerin farkına varmak ve üstesinden gelebilmek için doğayı ve çevreyi en iyi şekilde anlamak gerekmektedir. Bunun temelinde ise çevre eğitimi almış olmak vardır. Roth (1968)' a göre çevre eğitiminin amacı; sosyal, siyasal, çevresel ve ekonomik bilgileri ve çeşitli zihinsel süreçleri içinde barındıran öğrenmeler sayesinde öğrencileri yaşamlarında çevresel problemlerin üstesinden gelebilecek düzeye getirmektir. Çevre okuryazarlığı öğrencilere geleceklerinin inşasında sürdürülebilirlik ilkesiyle çözümler üretme noktasında geniş bakış açısı sağlar. Bu sebeple 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında çevre okuryazarlığına doğrudan yer verilmiştir.

DİJİTAL OKURYAZARLIK

Tanımı

Dünyanın hızla değişimi karşısında bireylerin bu değişime ayak uydurması gerekmektedir. Çünkü çağın gerisinde kalan bireyler yaşamlarını nitelikli ve sağlıklı şekilde sürdüremezler. Dijital çağ olarak adlandırılan bu çağda ancak dijital yeterlilikleri kazanmış ve doğru kullanabilen bireyler sağlıklı bir yaşam sürdürebilirler. Dijitalleşme her alanda görülmekle birlikte özellikle Covid 19 salgını ile birlikte eğitim öğretim süreçlerinde varlığını daha çok göstermeye başlamış adeta sürecin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple dijital okuryazarlık becerilerinin ilkökul çağından itibaren öğrencilere kazandırılması gereklidir.

Dijital okuryazarlık; dijital kaynaklara doğru şekilde ulaşma, ulaşılan bilgileri kavrama, bu bilgilerle problem çözüme, teknolojik alet, dijital kaynak ve uygulamaları güvenli kullanma becerisi olarak ifade edilmektedir (Pala & Başbüyük, 2020; Karabacak & Sezgin, 2019; Glister, 1997). Dijital okuryazarlık; bireylerin öncelikle kişisel gelişimlerine fayda sağlayan dijital uygulamaları öğrenmede sürece dahil olmalarını ve karşılaştıkları sorunları çözüme noktasında dijital becerileri kullanabilmelerini kapsayan geniş bir kavramdır (Özerbaş & Kuralbayeva, 2018). Sayısal teknolojilerle bilgi üretme ve sayısal metin içeriklerini

okuyup yazmakta dijital okuryazarlık olarak tanımlanmaktadır (Akkoyunlu & Soylu; 2010). Çeşitli tanımlardan da anlaşıldığı üzere dijital okuryazarlık; teknolojik ürünleri ve dijital uygulamaları zaman, mekân ve içerik planlaması yaparak faydalı şekilde kullanma becerileridir şeklinde özetlenebilir.

Dijital Okuryazarlığın Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Dijital araçlar ilk olarak radyo, televizyon, telefon gibi ürünlerle hayatımızda yer edinmeye başladı. Teknolojinin gelişmesiyle dijital uygulamalar hayatın vazgeçilmez bir parçası haline geldi. Öyle ki eğitim öğretim süreçlerinde dahi yerini almaya başladı. Bu hızlı gelişmelerle birlikte dijital okuryazarlık kavramının da öneminin arttığı söylenebilir. Bu kavramın öncüsü olduğu kabul edilen Amerikalı yazar Gilster'e (1997) göre dijital okuryazarlık kavramı 20. yüzyılın sonlarından beri alan yazında yerini bulmaya başlamıştır.

Doğdukları andan itibaren teknoloji çağına denk gelen, çocukluğunun erken dönemlerinde dijital uygulamaları tanıyan, bu anlamda yeni bir terimin okuryazarı olan (dijital okuryazar) bireyler *dijital yerli* olarak tanımlanmaktadır. Dijital yerlilerin hayatlarının odağında teknoloji vardır ve günlük basit işlerini bile teknoloji ve dijital uygulamalar aracılığıyla yürütmektedirler (Pedró, 2006). Ancak dijital uygulamaların her alanda kullanılmasının olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de oldukça fazladır. Bu olumsuzlukların önüne geçebilmek ve neredeyse her alanda kullanılan dijital uygulamalardan fayda sağlamak için dijital kullanıma bazı sınırlılıklar getirilmelidir. Bu sınırlılıklar uygulamanın özelliğine, kullanım süresine, kullanım alanına, kullanım şekline göre farklılık gösterebilir. Dijital uygulamaları ve teknolojiyi sağlıklı ve faydalı şekilde kullanma gerekliliğinin dijital okuryazarlığın ortaya çıkışını hızlandırdığı söylenebilir.

Sosyal Bilgiler ile Dijital Okuryazarlığın İlişkisi

Sosyal bilgiler dersi, içeriği itibarıyla öğrencileri hayata hazırlamaktadır. Ayrıca öğrencilere, toplumda bir fert olarak edinmesi gereken bilgi, beceri ve davranışları kazandırmayı hedeflemektedir. Günümüz eğitim öğretim sürecinde dijital araçların öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılması öğrencilerde dijital okuryazarlığın geliştirilmesi gerektiğinin göstergelerinden yalnızca bir tanesidir. Çünkü dijital okuryazarlık becerisine sahip bireyler bilgiye daha hızlı ve güvenilir yollarla ulaşırlar. Yalçın'a (2022) göre bireyler, çoğu işini internet ve dijital uygulamalar sayesinde hızlıca çözdükleri için dijital vatandaşlık becerileri ilköğretim çağından itibaren kazandırılması gereken bir yeterlilik halini almıştır ki böylece dijitalleşen dünyaya çok daha nitelikli katılım sağlayabilirler.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterlilikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade şeklinde sekiz adet anahtar yeterlilik belirlemiştir (MEB, 2018). Buradan da anlaşılmaktadır ki bu yeterlilikler dijital okuryazarlığın özelliklerini yansıtmaktadır. Olur'a (2021) göre eğitim öğretimin içerisinde kullanılan dijital uygulamalar dijital okuryazarlık becerilerini desteklemektedir. Özellikle ilkokul çağındaki çocukların dijital uygulamaları en sağlıklı ve en nitelikli şekilde kullanmaları gerekmektedir. Aksi takdirde çocukların mental, sosyal, ruhsal ve kinestetik sağlıkları olumsuz yönde etkilenecektir. Günümüzde ilkokul öğrencilerinde sıklıkla gözlemlenen dijital uygulamalara bağımlılığın en aza indirgenmesi için dijital okuryazarlık becerilerinin kazandırılması gerekir. Dijitalin doğru kullanımı, öğrenciler için akademik başarının yanında birçok olumlu yaşam becerilerini de beraberinde getirecektir. Bu yüzden gerek öğretmenler gerek ebeveynler tarafından nitelikli rehberlik ile sınırlar net olarak çizilmelidir. Öğrencinin dijitale değil, dijitalin öğrenciye hizmet etmesi için müfredatlar düzenlenmelidir. Bu sebeple 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında dijital okuryazarlığa doğrudan yer verilmiştir.

FİNANSAL OKURYAZARLIK

Tanımı

Finans temel anlamda yaşamımızı sürdürebilmemiz için gerekli olan mali kaynakların kullanılması ve çeşitli amaçlar doğrultusunda doğru şekilde yönetilmesidir. Finansal okuryazarlık; bireylerin bilinçli tüketici ve kar elde etmeyi başaran üretici olmak için edinmeleri gereken mali becerilerin tümü olarak tanımlanabilir. Amacı ülkemizde insanları finansal açıdan bilgilendirmek olan "Finansal Okuryazarlık Derneği'ne (FODER) göre ise; kişilerin kazanç, tasarruf ve yatırımlarını kendisi ve ülkesi için en faydalı şekilde yönetme becerisi olarak tanımlanmaktadır (FODER, 2012).

Günümüz tüketim toplumlarında bireyler; gerçek ve gerçek olmayan ihtiyaçlarının ayrımını yapmakta zorlanmakta genellikle istekleri doğrultusunda harcama yapmaktadır. Bu yüzden mali açıdan geleceklerini planlamakta da zorluk yaşamaktadır. Bireylerin sahip oldukları gelir ve giderleriyle ilgili sağlıklı kararlar alabilmesi finansal okuryazarlığın bir parçasıdır. Tüfekçi ve Dilek'e (2022) göre bireyler edindikleri geliri tüketim ve tasarruf için kullanmakta, gelirlerinin tasarruf ettikleri kısmıyla çeşitli yatırımlar yapmakta veya saklamaktadır.

Kazanç genellikle yatırımdan elde edilmektedir. Remund'a (2010) göre finansal okuryazarlık; kişilerin bütçe, harcama, biriktirme, yatırım yapma, borç alma ve borç verme gibi kavramları anlamlandırma becerisi ile uzun süreli mali planları yapılandırma yeteneğidir. Özet olarak finansal okuryazarlık, bireylerin gelirlerini ve diğer tüm mali kaynaklarını ihtiyaçları doğrultusunda faydalı şekilde harcama, kalan kısmı kazanç elde edecek yatırım davranışlarında bulunarak kar elde etme süreçlerini kapsayan bir yönetim becerisidir.

Finansal Okuryazarlığın Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Finansal beceriler çocukluk dönemlerinden itibaren kazanılmaya başlamır. Örneğin; çocuklara, okula giderken ebeveynleri tarafından verilen harçlık, bayramlarda büyükler tarafından verilen bayram harçlıkları ile çocukların mali kaynaklara erişimi başlamaktadır. Bu harçlıkların ne kadarının ne için kullanılacağı, finans analizi yeteneğini geliştirecek hatta finansal okur yazarlığın zemin oluşturacaktır.

Finansal okuryazarlık kavramının ilk olarak ortaya çıkışı küresel düzeydeki ekonomik krizler neticesinde oluşmuştur. Tüm dünyayı etkisi altına alan olumsuz mali durum, toplumları tasarruf yapmaya ve finansal okuryazar bireyler yetiştirmeye yöneltmiştir (Alkaya & Yağlı, 2015: 586). Ülkemizde finansal okuryazarlık becerilerini artırmak için 2012' de Finansal Okuryazarlık Derneği (FODER) adında bir sivil toplum örgütü kurulmuştur. Bu kuruluşun amacı ülkemizde insanların finansal okuryazarlık farkındalığını artırmak, bilinçlenmesini sağlamak ve uygulamalara destek olmaktır. Ayrıca Türkiye' de bilinçli tüketicilik, finansal okuryazarlık ve tasarrufla ilgili konularda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu, Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, üniversiteler ve bankalar aracılığıyla farklı projeler yürütülmektedir (Bozkurt, Toktaş & Altınır, 2019).

Küreselleşme ekonomi üzerinde etkisini göstermektedir. Küreselleşme ile birçok açıdan devletler arası bağımlılık artmıştır. Ekonomik faaliyetlerde ulusallık, durağanlık ve tekdüzelik devletleri dağılmaya sürükler. Bu yüzden küresel pazardan faydalanarak uzun vadeli yatırımlar planlamak ve mali kaynakları artırmaya çalışmak devletlerin ekonomi politikaları arasında yer almalıdır. Bu da ancak finansal okuryazarlık kavramının uygulamalı olarak çocukluk dönemlerinden itibaren hayata katılması ile mümkün olacaktır.

Sosyal Bilgiler ile Finansal Okuryazarlığın İlişkisi

Tüketim çağına doğan çocuklar ilerleyen yaşlarında mali yönetim konusunda maalesef sınıfta kalabilmektedir. Öğrencilere gelecekte hayatlarını doğru şekilde idame ettirebilecekleri finansal bilgilerin okul öncesi çağından itibaren kazandırılmaya başlanması önemlidir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kazanımlar matematik ve sosyal bilgiler dersinin ortak kazanımlarındandır. Sınıf öğretmenleri matematik ve sosyal bilgiler dersindeki bu kazanımları entegre ederek ilkokul çağındaki öğrencilerin finansal okuryazarlık becerilerine katkıda bulunabilirler.

Sönmez'e (2022) göre finansal okuryazarlık eğitimine okul öncesinde değinmeye başlamakla beraber öğretim programlarını öğrencilerin ön bilgileri ve mevcut ihtiyaçlarına göre hazırlamak gerekir. Okul öncesinde finansal okuryazarlığa temel oluşturabilecek enerji tasarrufu ve yerli malı ile ilgili çalışmalar yapılsa da bu çalışmalarda öğretmenlerin amacı finansal okuryazarlığı geliştirmek değildir. Okul öncesi öğretim programında finansal okuryazarlıkla ilgili kazanımların olmadığı görülmektedir (Başaran & ark., 2021). "Aile geçmişi, alınan ekonomi eğitimi ve kalitesi, para ve iş üzerinden sağlanan finansal sosyalleşme ve aritmetik bilgi" finansal okuryazarlığın düzeyini belirlemede etkilidir (Yıldırım & Özberk, 2021). Ülkemizde finansal okuryazarlık eğitimleri, israfı önleme, birikim yapma ve bilinçli tüketici olma gibi temel değerleri geliştirmeye yöneliktir (Yıldırım, 2017). Ancak bu eğitimlerin içeriği daha kapsamlı olmalıdır. Nitelikli finansal okuryazar bireylerden beklenen sadece bu kavramları bilmek değil, bu beceriler ışığında doğru yatırımları yaparak borsa, kripto para, gayrimenkul yatırımı gibi kompleks finansal beceriler geliştirmesidir. Finansal okuryazarlık becerilerine sahip olmak, uzun vadede kişilerin mali bakımdan konfor seviyesini artırır.

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları arasında öğrencilerin "ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları" becerileri kazanması hedeflenmektedir. 2018 yılı matematik dersi öğretim programında ise matematiğin yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olduğuna değinilir. Ayrıca matematik dersinin sosyal bilgiler ile ilişkisine de vurgu yapılır. Örneğin; sosyal bilgiler dersinde vergi bilinci, ekme israfı, geri dönüşüm gibi konular finansal okuryazarlık becerileri kazandırmak açısından önemlidir (MEB, 2018) Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki matematik ve sosyal bilgiler dersi finansal okuryazarlık becerilerini öğrencilere kazandırma noktasında birbirlerini tamamlayıcı bir etkiye sahiptir. Bu sebeple 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında finansal okuryazarlığa doğrudan yer verilmiştir.

HARİTA OKURYAZARLIĞI

Tanımı

TDK'ya göre harita “coğrafya, tarih, dil, nüfus gibi konularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı” olarak tanımlanmaktadır. Haritalar bireylere çeşitli mekân bilgisini farklı görsel öğelerle sunarlar. Bu yüzden harita okuryazarlığı bireylere mekâna ilişkin geniş bir yelpaze sunar. Harita okuryazarlığı becerilerine sahip bireyler mekanlara dair daha detaylı farkındalığa erişirler (Bahar, Sayar & Başbüyük, 2010).

Harita okuryazarlığı bireyin harita üzerinde bulunan tüm bilgileri ön bilgileri ile eşleştirip yorumlamasıdır (Sönmez, 2010). Harita okuryazarlığı bireyin harita üzerinde bilgi ve becerilerini kullanabilme yeteneğidir (Kuzey & Değirmenci, 2019). Kısaca harita okuryazarlığı, harita üzerinde yer alan resim, sembol, sayı, ölçek, nesne ve grafikleri anlamlandırma ve yorumlama olarak tanımlanabilir. Özellikle görsel okuma becerisi yüksek olan bireylerin harita okuryazarlığı becerisinin de daha iyi olacağı söylenebilir. Harita okuryazarlığı coğrafi düşünme becerisi geliştirmeyi gerektirir. Sönmez ve Aksoy (2013) ilkökul seviyesinde harita becerilerini kısaca aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

- Şekil, grafik ve sembolleri anlamla, yorumlama
- Konum, koordinat ve yön bulma,
- Uzaklık (mesafe) ölçme,
- Ölçek kullanma,
- Harita okuma ve yorumlama becerisi

Özetle harita okuryazarlığı bireylerin haritaları tarih, coğrafya, politika gibi farklı disiplinler özelinde kullanma, anlama ve yorumlama kapasitesidir.

Harita Okuryazarlığının Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Bireyler çok eski zamanlardan beri haritalara ihtiyaç duymuş ve kullanmışlardır. Çünkü mekânın içinde yaşayan insanlar, haritalar vasıtasıyla içinde buldukları yerin özelliklerini bilmek istemişlerdir. Mekân bilgisi sayesinde kendilerine yeni rotalar belirlemiş, yeni yerleşim yerleri ve yeni ticaret ağları kurmuşlardır.

Konya Çatalhöyük'te bulunan şehir planı, bilinen en eski haritalardan (https://arkeonews.com/) İlk dünya haritası M.Ö. 1300'de yapılmıştır. Türkler 15. yüzyılda haritacılığa tam olarak girmişlerdir. Türkler tarafından oluşturulan ilk harita 1462'de yapılan Akdeniz haritasıdır (Yıldız, 1999).

Tarihsel süreçte ulaşım yolları ve iletişim kanallarının gelişmesiyle beraber insanların daha kompleks haritalara ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Özellikle uluslararası ilişkilerde başarılı politikalar izlemek ve evrenin olanaklarından yüksek düzeyde faydalanmak için haritaları doğru yorumlamak önemli hale gelmiştir. Dünyadaki değişim ve gelişmelere paralel olarak harita okuryazarlığı kavramının da öneminin arttığı söylemek doğru olacaktır. Çünkü insanlar artık yaşadığı coğrafyanın dışındaki coğrafyalarla da sağlık, ticaret, eğitim, politika gibi çeşitli alanlarda etkileşim halindedirler. Bu yüzden harita okuryazarlığı kavramının önemi günden güne artmış ve öğretim programlarında da yerini almaya başlamıştır.

Sosyal Bilgiler ile Harita Okuryazarlığının İlişkisi

Sosyal bilgiler dersi tabiatı gereği içinde tarih ve coğrafya konularını barındırmaktadır. Tarihte yer ve zaman; coğrafyada ise mekân temel unsurdur ve bu unsurlar haritalar ile doğrudan ilişkilidir. Bekdemir ve Polat'a (2016) göre haritalar sosyal bilgiler dersinin hedeflerine hizmet etmesi açısından önemli olan ders materyalleridir.

Sosyal bilgiler dersinde coğrafi düşünme becerilerini geliştirmek için öğrencilere harita becerilerini kazandırmak gereklidir. Çünkü öğrencilerin toplumsallaşmaları için önce yaşadığı çevreyi sonra evreni tüm yönleriyle tanıması ve yorumlaması gerekmektedir (Sönmez & Aksoy, 2013). Ayrıca haritalar öğrencilerin dünyayı keşfetmelerini sağlar (Yaşar & Gültekin, 2012). Harita okuryazarlığı ile öğrenciler olayları ve olayların değişkenlerini yorumlayabilirler (Baydil, 2003). Harita okuryazarlığı öğrencilerde görsel okuma becerisinin gelişmesine katkı sunması açısından da önemlidir. Çeşitli zihinsel becerileri harekete geçirmesi dersin etkililiğini artırmaktadır. Bu sebeplerle 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında harita okuryazarlığına doğrudan yer verilmiştir.

HUKUK OKURYAZARLIĞI

Tanımı

Hukuk ve adalet kavramları birbirinin tamamlayıcısıdır. Hukukun olmadığı yerde adaletten, adaletin olmadığı yerde hukuktan bahsetmek mümkün değildir. Birey ve toplumun birbiri ile iç içe olduğu düşünüldüğünde hukuku, zorunlu sosyal kurallar olarak tanımlayabiliriz Hukuk okuryazarlığı ise hukuki bilgileri anlama ve yazma, hukuki bilginin kullanılması ve eleştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Hukuk okuryazarlığı hukukla ilgili terimleri doğru şekilde kullanabilme becerisidir. Dolayısıyla hukuk okuryazarlığı becerisine sahip olmayan bireyler adalete erişmekte güçlük çekerler (Alkaya & Yağlı, 2015). Toplumlarda etkin vatandaşların yetişmesi ve demokratik yaşam biçiminin oluşması için gerekli olan hukuki bilgi ve becerilere sahip olan bireyler hukuk okuryazarıdır (Has, 2022). Hukuk okuryazarı olmak için hukuk fakültesinden mezun olmak şart değildir. Eğitim durumu fark etmeksizin toplumun parçası olan tüm bireylerin hayatın akışında düzen, huzur ve güvenlik olması bağlamında hukuk okuryazarı olması gerekmektedir. Bu beraberinde önce bireysel mutluluk sonra toplumsal mutluluk getirecektir.

Hukuk Okuryazarlığının Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Toplumsal düzenin sağlanması için her vatandaşın hukuku tanınması, hukuk kurallarını bilmesi ve bildiklerini de uygulaması gerekir. Hukuk kurallarının vatandaşlar tarafından bilindiği ve uygulandığı ülkelerde sosyal hayat sağlıklı bir şekilde devam edebilir. Ancak çocukluktan yetişkinliğe her bireyin hukuk kurallarını anlaması ve anlamlandırması mümkün olmamaktadır. Bu sebeple hukuk okuryazarlığı kavramı ortaya çıkmış ve ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı öncülüğünde Muaz Yanılmaz (2011) tarafından yazılan “Hukuk Okuryazarlığı” isimli kitapçıkta özellikle aile kurumunu korumaya yönelik ve aile eğitimi için temel sayılan hukuki bilgiler yer almaktadır (https://www.aile.gov.tr/media/92205/02_01_hukuk-okuryazarligi.pdf). Türkiye Barolar Birliği (TBB) öncülüğünde 2017’ de “Hukuk Okuryazarlığı Projesi” başlamıştır. “Çocuklarda madde bağımlılığı, çocuk ihmal ve istismarı, tüketici hakları, aile içi şiddet, hasta hakları, miras, işten çıkarılmada haklar” gibi birçok toplumu ilgilendiren ve toplumsal düzenin devamı için gerekli olan özel başlıklarda bilinçlendirme seminerleri düzenlenmiştir (<https://www.tbbhukukokuryazarligi.com/Home/Calismalar?page=8>). Ayrıca bireylerde adalet ve hukuk kavramını oluşturmaya yönelik “Milli Eğitim Bakanlığı” ve “Adalet Bakanlığı”nın imzaladığı “hukuk bilinci geliştirme komisyonu” kurulmuştur. Bu komisyonun amacı bugünün küçükleri yarının büyükleri olan çocuklarımızda cinsiyet, inanç, etnik köken, dil, yaş gibi kavramlara bakılmaksızın çocuk hakları bilincinin yerleşmesi ve çağdaş, demokratik toplumun gelişmesini sağlamaktır (<http://www.cezahukukubilinci.org/hukuk-ve-adalet-bilinci/>). Görülmektedir ki insanlığın varoluşundan beri yazılı ya da yazısız şekilde varlığını koruyan hukuk kuralları vardır. Günümüzde toplumsal yapının karmaşıklaşması ve artan nüfus sebebiyle bu kurallar daha

önemli hale gelmiştir. Haklarını, görev ve sorumluluklarını bilen ve uygulama noktasında yeterli bilgi ve beceriye sahip olan bireyler, toplumsal yaşamın kalitesini artırmaya katkıda bulunurlar.

Sosyal Bilgiler ile Hukuk Okuryazarlığının İlişkisi

Nitelikli ve üretken vatandaşlar yetiştirmek sosyal bilgiler öğretiminin temel amaçlarından biridir. Nitelikli vatandaş haklarını bilen ve hukuki sorumluluklarını yerine getiren vatandaşdır. Toplumların varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için bazı kurallar gereklidir. Bu noktada hukukun önemi ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşmenin etkisi ve sosyalleşmenin azalmasıyla birlikte ilkokul çağından itibaren öğrenciler hak ve özgürlüklerini kavrama ve uygulama noktasında geride kalmaktadırlar. Bu da toplumsal düzenle ilgili çeşitli sorunlar doğurmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan hukuk okuryazarlığı kavramı öğrencilerde özellikle “sorumluluk, bağımsızlık gibi değerlerle iş birliği, sosyal katılım ve karar verme” gibi becerileri geliştirmeye yöneliktir (MEB, 2018). Devlet hak, görev ve sorumluluklarının bilincinde öğrenciler yetiştirmek ister. Bu yüzden programlara çok eski yıllardan itibaren hukuk kavramını sokmuştur. Sosyal bilgiler dersinde temel olarak evrensel ihtiyaçlara cevap veren insan kaynağı yetiştirmenin önemi açıktır. Bu bağlamda hak, hukuk ve adalet temel alınarak 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında hukuk okuryazarlığına doğrudan yer verilmiştir.

MEDYA OKURYAZARLIĞI

Tanımı

İnsan yaşamında teknoloji ve internetin rolü yadsınamaz ölçüde büyüktür. Bu yüzden medyanın bireyler üzerindeki etkilerini yok saymak imkansızdır. Medya aracılığı ile ulaşan iletiler bireyin yaşamını kendisi farkında dahi olmadan etkiler. Çünkü bu iletiler direkt olarak verilmek istenen mesajın yanında aslında alıcı tarafından kontrol edilmesi güç olan ikincil mesajlar içerir (Şahin, 2014). Bu bağlamda medya aracılığıyla iletilen ve doğrudan görünmeyen ikincil mesajların farkına varabilmek, mesajları doğru algılayabilmek, kullanabilmek, adına medya okuryazarlığı kavramı ortaya çıkmıştır. İnal (2009)’a göre medya okuryazarlığı kavramı, “Medya Eğitimi, Medya Pedagojisi, Medya Öğretimi” gibi çeşitli isimlerle nitelendirildikten sonra kullanılmaya başlanmıştır.

Medya okuryazarlığı; yazılı ve yazısız medya iletişim araçları aracılığıyla medya iletilerine ulaşma, verilmek istenen mesajı anlama, analiz etme ve yeni medya iletileri üretme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (<https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/>). Paker'e (2009) göre ise medya okuryazarlığı, medya vasıtasıyla iletilmek istenen mesajların iç yüzünü anlama ve medya iletileri üretme becerisidir.

Teknolojinin hızla günlük yaşama süzülmesi ile kullanılan temel kavramlardan biri haline gelen medya okuryazarlığı, her ne kadar çocuklara kazandırılması gereken bir beceri olarak görünse de aslında her yaş grubu birey için edinilmesi zorunlu bir beceridir. Çünkü yetişkinler teknolojiyi tanıma ve kullanma sürecinde teknolojinin içine doğan yeni nesil çocuklara nazaran geride kalmaktadırlar. Dolayısıyla medya aracılığıyla kendilerine ulaşan iletileri doğru yorumlayamamakta, türlü sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Medya Okuryazarlığının Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

Medya okuryazarlığı kavramı 1930'lu yıllarda Büyük Britanya' da medyanın zararlı etkilerine maruz kalan bireyleri korumak adına ortaya çıkmıştır (Taşkıran, 2007:91). UNESCO 1982'de medya okuryazarlığı eğitimine ilişkin bir rapor hazırlamış ve medya ile medya iletilerine eleştirel gözle bakmanın ebeveynler ve eğitimciler için önemine vurgu yapmıştır (Binark & Gencil BEK, 2010: 52).

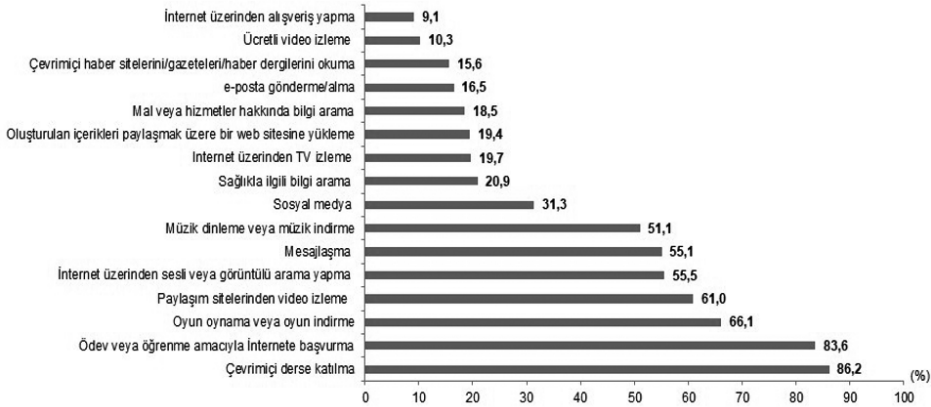
Ülkemizde medya okuryazarlığına ilişkin araştırmalar 2000 yılında başlamış ve RTÜK' ün iş birliğiyle hızla devam etmiştir. 2004'te "Şiddeti Önleme Platformu" kurulmuş ve medya okuryazarlığına dair tartışmalar yapılmıştır (Akça & ark., 2014: 26). Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu arasında "Medya Okuryazarlığı Eğitim Projesi" imzalanmış ve öğrencilerin görsel ve yazılı medya araçlarından faydalanmaları amaçlanmıştır (RTÜK, 2016). 24 Kasım 2006'da RTÜK kanalıyla "Uluslararası Medya Okuryazarlığı Paneli" gerçekleştirilmiş ve bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun amacı medya okuryazarlığı kapsamında uluslararası düzeyde yapılan tüm çalışmaları incelemek ve yeni çalışmalara ışık tutmaktır (Binark & Bek, 2010). Özetle medya okuryazarlığı kapsamındaki çalışmalar yalnızca medyayı doğru kullanmak ve doğru medya mesajlarını almak için değil, aynı zamanda medya ve medya iletilerinden kaynaklanan olumsuzlukların önüne geçmek adına yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler ile Medya Okuryazarlığının İlişkisi

Ebeveynler çocuklarını medyadan uzak tutma ve ondan korumaya çalışma eğilimindedir. Ancak eğitimin amacı çocukları mevcut kaynaklardan korumak ve yasaklar çerçevesine sıkılaştırmak değil onlara kaynakları doğru ve faydalı kullanma becerisi kazandırmaktır. Teknoloji, dijitalleşme ve medyanın artık hayatın ayrılmazı olması, öğretim programlarında medya okuryazarlığının yer alması ve öğrencilere medya okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gerekliliği doğurmuştur.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 6-15 yaş aralığındaki çocuklarda internet kullanımını 2013'te %50,8, 2021'de %82,7 oranındadır (TÜİK, 2021). Görülmektedir ki, çocuklarda düzenli şekilde internet kullanma ve ekran karşısında vakit geçirme oranı yıllar içinde artış göstermiştir. Bu sebeple medyayı doğru kullanmak, medya mesajlarını anlamlandırmak ve eleştirel gözle incelemek çok önemlidir.

TÜİK (2021)' e göre 2021 yılında düzenli internet kullanan çocukların internet kullanım amaçları aşağıdaki grafikte belirtilmiştir.

Grafik 1: 2021 yılında düzenli internet kullanan çocukların internet kullanım amaçları

Grafik 1'e göre çocukların internet kullanımının çeşitli amaçları vardır. Ancak her ne sebeple olursa olsun internet kullanımının her geçen gün düştüğü bir gerçektir. Bu sebeple başta sosyal bilgiler öğretim programı olmak üzere tüm öğretim programlarının güncel değişimlerin ve istatistiki verilerin ışığında sık sık yapılandırılması gerekir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında çoklu okuryazarlık türlerinden yalnızca medya okuryazarlığına doğrudan yer verilmiştir. 2007- 2008 eğitim-öğretim yılında medya okuryazarlığı 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine yönelik seçmeli ders kapsamında yer almıştır (Kaplan, 2017). Halbuki medyayı sıklıkla kontrolsüzce kullanan çocukların yaşlarının 6. sınıf düzeyinden önce olduğu düşünüldüğünde öğretim programlarının kapsamalarını değiştirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında medya okuryazarlığına doğrudan yer verilmiştir.

POLİTİK OKURYAZARLIK

Tanımı

Politika, devletlerin toplumları düzenleme ve işlevselleştirme sanatı olarak tanımlanabilir. Devletlerin kendine has politikaları vardır. Para politikası, göç politikası, seçim politikası, eğitim politikası gibi. Bu politikalar toplumun yapısı, jeopolitik konumu, ihtiyaçları, ekonomik durumu gibi faktörlerden etkilenir ve ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Akhan'a (2011) göre politika; devletlerin politik anlamda katılım, değişim ve kararlarının incelenerek yorumlandığı bir bilimdir.

Politik okuryazarlık ise vatandaşların ulusal ve uluslararası devlet politikalarına etkin katılımı olarak değerlendirilebilir. Yani politikayla ilgili devlet, hükümet, ideoloji, kamuoyu, cumhuriyet, seçim, özgürlük, hak ve sorumluluk gibi kavramları bilmenin ötesinde sürece dahil olarak kararlar alan, aksiyonda bulunan etkin vatandaşları ifade eder.

Politik okuryazarlık, bireylerin toplumdaki politik olaylar karşısında pasif kalmadığı ve katılım sağladığı, politik sorgu ve eleştirilerde bulunduğu okuryazarlık türüdür (Akhan, 2011; Dağ & Koçer, 2019; Faiz & Dönmez, 2019). Politik okuryazarlığın devlet ve toplumun ilişkisini düzenlediği söylenebilir. Buradaki ilişki sadece herhangi bir siyasi görüşü desteklemek ya da oy kullanmak olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü politika denince genelde akla sadece siyasi partiler gelmektedir. Ancak politikanın anlamı bunun çok daha ötesindedir. Devletin birçok alanda politikaları vardır. Bu politikalar hakkında bilgi sahibi olmak ve politik uygulamalarda bulunabilmek politik okuryazarlığın temelini oluşturmaktadır.

Politik Okuryazarlığın Ortaya Çıkışı (Tarihsel Gelişimi)

İnsan doğası gereği kendisinde var olan tüm değerleri yöresel veya küresel düzeyde yaymak ve geliştirmek ister. Devletler ise amaçları doğrultusunda bu

amaçları gerçekleştirebilecek ve ileriye taşıyabilecek vatandaşlar yetiştirmek ister. Bu bağlamda bireylerin toplumsal düzenin sağlığı için hem kendi değerlerini hem de toplumun değerlerini yaşatması ve bu değerlere eleştirel gözle bakması gerekir. Ancak bu durumda toplumun gelişimine katkıda bulunabilmek mümkün olacaktır.

Öğün ve Sarıbay'a (2013) göre politika kavramı ilk olarak Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Politika bilimine düzenli olarak değinen ilk filozof Platon' dur. Platon ve talebesi Aristo toplumsal düzenin yapılanmasında politika biliminden faydalanılması gerektiğini savunmuşlardır. Buradan hareketle politikanın milattan önce dahi toplumların varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyulan bir bilim dalı olduğunu söylemek doğru olacaktır.

İngiltere' de politik etkinliğin ve politik okuryazarlık seviyesinin azalmasından dolayı yurttaşlık ve politik okuryazarlık becerilerini geliştirici çalışmalar yapmak üzere Bernard Crick önderliğinde bir komisyon kurulmuş ve 1998 yılında Crick tarafından bir rapor yayınlanmıştır. Raporunda yurttaşlık eğitiminin ve toplumun düzeninin devamını sağlayacak olan hükümet ile etkin ve politik vatandaşın öneminden bahsedilmiştir (Crick, 1998, s. 9). Önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olan Freedom House 2019 yılında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre dünya genelinde demokrasi önemli boyutlarda kriz içerisindedir ve son 13 yılda özgür olmayan ülkelerin oranı gitgide artmaktadır (Freedomhouse, 2019). Ülkemizde yurttaşlık eğitimi 1926 İlköğretim programında ilk kez yer almıştır. "Malumat-ı Vataniye" dersi ile yurttaşlık eğitimine 1926 yılında başlanmış ve bu ders 1995' ten itibaren "İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bilgisi" adını almıştır (Gözütok, 2003, s. 52).

Sosyal Bilgiler ile Politik Okuryazarlığın İlişkisi

Üretken, etkin ve nitelikli vatandaşlar hak, görev ve sorumluluklarını bilerek toplumsal düzenin aktif bir parçası olurlar. Politika sosyal bilgiler dersinin konusudur ve toplumsal düzenin devamı için eğitimin içinde yer alan önemli bir parçası olmuştur. Faiz'e (2016) göre öğrencilere politik okuryazarlık becerilerinin kazandırılmasında ilk aşama, politikayla ilgili algının ne olduğunun cevabını bulmaktır. Öğrenciler etkin vatandaşlık becerilerini ve toplumsal düzenin bir parçası olmayı sosyal bilgiler dersinde öğrenmektedir (Coşkun, Kodal & Ersoy, 2022).

Sosyal bilgiler dersinin ana ve en önemli amaçları arasında milletini tüm değerleriyle kabul eden, topluma karşı sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirmek vardır (Durmuş, 2020). Kara ve Tangülü'ne (2017) göre

eğitim politikalarının en önemli ve temel hedeflerinden biri topluma karşı sorumlulukların yerine getirilmesidir ve bu durum ancak politik okuryazarlık becerilerine sahip öğrenciler yetiştirilerek sağlanabilir.

İlkokul çağı öğrencilere politik kavramların kazandırılmaya başlandığı dönemdir. Ortaokulda bu kavramlar iyice anlam kazanmaya başlar. Böylelikle sağlıklı politik fikirler oluşmasının zemini hazırlanmış olur (Tarhan, 2019). Özellikle bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olacağı düşünüldüğünde politik okuryazarlık noktasında ilk olarak işlenmesi gereken değer fikirlerle saygıdır. Çünkü fikirlere saygının olmadığı yerde politikanın işlevselliğinden bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Ancak temel politik kavramları özümseyen öğrenciler ileride sağlıklı politikalar yürütebilirler. Bu sebeple 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında politik okuryazarlığa doğrudan yer verilmiştir.

SONUÇ

Sosyal bilgilerin birçok disiplini birarada barındırması, çoklu okuryazarlık çeşitlerinin de daha fazla olması gerekliliğini doğurmuştur. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan okuryazarlık türlerine ilave olarak daha fazla okuryazarlık çeşidi eklenebilir. Geliştirilecek olan sosyal bilgiler dersi öğretim programına daha önce hiç değinilmemiş okuryazarlık türlerinin eklenmesi ile gelişen dünyaya uyum sağlanabilir. Hızla değişen dünyamızda okuryazarlık kavramı da kuşkusuz değişim ve gelişim içinde olacaktır. Bu yüzden gelecekte değişen çoklu okuryazarlıklar kapsamında araştırmaların ve etkinliklerin güncellenmesi gerekmektedir.

Tablo 1. Çevre Okuryazarlığı Örnek Etkinlik	
Ders	Hayat Bilgisi
Etkinliğin Adı	Çöplerimi ve Atık Malzemelerimi Dönüştürüyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	3. Sınıf
Kazanımlar	Doğa ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk alır
Dikkat çekme	Öğretmen öğrencilere yanında getirdiği geri dönüşüm sembolünü göstererek bu sembolün anlamını bilip bilmedikleri sorar. Geri dönüşüm hakkında aklına gelen kavramları söylemelerini ister.
Güdüleme	Öğretmen geri dönüşümün öneminden bahseder. Dersin sonunda ortaya çıkan ürünlerden sınıf sergisi yapacaklarının bilgisini verir.
Gözden geçirme	Atık malzemelerin yeniden değerlendirilme süreci ve bunun yararları üzerine sohbet edilir.
Etkinlikler	Öğretmen her bir öğrenciye birer kâğıt dağıtır. Kağıtların üzerinde bir çocuk resmi vardır. Öğretmen öğrencilerden resimdeki çocuğun çevresinde neler olabileceğini hayal etmelerini ve resmi tamamlamalarını ister. Daha sonra öğrencilerin resimleri ile okulun çevresi kıyaslanır. Öğrencilerin düşünceleri dinlenir.
	Tüm sınıf birlikte bahçeye çıkılır. Etraftaki çöpler her beraber toplanır. Bahçenin temiz ve pis olan yerleri tespit edilir ve öğrencilerin duygu - düşünceleri dinlenir.
	Öğretmen yanında getirdiği geri dönüştürülebilir malzemeleri öğrencilere gösterir. (Pil, karton, şişe gibi) Bu malzemelerin ne olduğu ve hangi amaçla kullanıldığına dair sorular sorar. Daha sonra öğrencileri gruplara ayırır ve her gruba çeşitli malzemeler vererek kendi ürünlerini oluşturmalarını ister.

Tablo 2. Dijital Okuryazarlık Örnek Etkinlik	
Ders	Sosyal Bilgiler
Etkinliğin Adı	Ben Bir Mucidim
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	4.Sınıf
Kazanımlar	Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır
Dikkat çekme	Çeşitli maket ve teknolojik ürünler, çeşitli malzemeler
Güdüleme	Öğretmen sınıfa maket uçak, cep telefonu, maket televizyon, pil, ampul ve radyo ile gelir ve kullanım alanları hakkında öğrencilerle sohbet eder.
Gözden geçirme	Öğretmen öğrencilere dersin sonunda kendi teknolojik ürünlerini tasarlayacaklarını ve bu ürünlerle okul çapında bir yarışma yapılacağını söyler.
Etkinlikler	Öğretmen sınıfa getirdiği maket ve ürünleri (cep telefonu, telefon, uçak gibi) masanın üzerine sıralı bir şekilde dizer. Daha sonra yanına maket ve ürün sayısı kadar öğrenci çağırır ve her öğrencinin boynuna bir ürünün mucidinin adını asar. Mucit ve icat kavramları üzerine konuşup öğrenci ve ürün eşleştirmeleri yapıldıktan sonra mucit rolündeki öğrencilerin ilgili ürünü icat ederken yaşamış olabilecekleri süreçleri anlatmaları istenir. Bu sayede öğrencilerin hayal gücünün sınırları zorlanarak farklı öğrenme alanları harekete geçirilir.
	Öğretmen öğrencilerinin her birinden “Ben olsaydım..... icat ederdim” cümlesindeki boşluğu tamamlamalarını ister. Daha sonra her bir öğrenciye bir kâğıt dağıtır. Öğrencilerden hayallerini kurdukları teknolojik ürünün resmini çizmeleri ister. Resimler sınıf panosunda ünite boyunca sergilenir.
	Öğretmen çeşitli malzemelerden çok sayıda masaya koyar. (Makas, ip, boru, pil, ahşap parçalar gibi) Öğrencilerden bu malzemeleri kullanarak hayallerindeki ürünün maketini yapmalarını ister. Bu etkinlik öğrencilerin psikomotor becerilerinin gelişimine de katkıda bulunur.

Tablo 3. Finansal Okuryazarlık Örnek Etkinlik

Ders	Sosyal Bilgiler
Etkinliğin Adı	Bilinçli Bir Tüketici Olarak İsraf Etmiyor Tasarruf Ediyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	4.Sınıf
Kazanımlar	Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır
Dikkat çekme	Öğretmen elinde “SUYU BOŞA HARCAMA” ve “GEREKSİZSE SÖNDÜR” yazan broşürler ile derse girer. Öğrencilere bu sloganların anlamını sorar. Sahip olunan kaynakların bilinçli kullanımının gerekliliğine vurgu yapılır.
Güdüleme	Üretim, tüketim, meslek, gelir, gider, bütçe, finans, yatırım, kazanç kavramları hakkında konuşulur.
Gözden geçirme	Ülkemizin ekonomik faaliyetlerinin neler olduğu ile ilgili beyin fırtınası yapılır.
Etkinlikler	Öğretmen öğrencilere boş birer kâğıt dağıtır ve her öğrenciden bireysel olarak gelir- gider tablosu oluşturmasını ister. Oluşturdukları tablo doğrultusunda o ay için hangi basamakta tasarruf yapıp yapamayacağını sorar. Tasarruf yapamayacak durumda olan öğrencilere ek süre verir ve giderlerini tekrar kontrol etmelerini ister. Bu adımda amaç, öğrencilerin daha az önemli olan ihtiyaçlarını elemeleridir. Etkinliğin sonunda istek ve ihtiyaçları ayırt etmenin önemi vurgulanır.
	Öğretmen öğrencileri gruplara ayırır. Grupların bir kısmından kâğıda su tasarrufu diğer kısmından ise elektrik tasarrufu ile ilgili sloganlar yazmalarını ve görsellerle süslemelerini ister. Okuldaki diğer öğrencilere de farkındalık oluşturması amacıyla öğrenci ve öğretmen lavabolarına hazırlanan sloganlar yapıştırılır. Öğrencilerin sahip oldukları kaynakları bilinçli kullanmalarına vurgu yapılır.
	Öğretmen, ebeveynlerinden çalışan ve aile bütçesine katkıda bulunanlardan birini canlandırmak üzere gönüllü olan öğrencileri çağırır. Öğrenciden mesleğin tanımı, elde ettiği gelire hangi giderleri karşıladığı, elinde kalan miktarı ne şekilde değerlendirdiği üzerine bir canlandırma yapması istenir. Bu şekilde meslek, bütçe, gelir, gider, tasarruf, yatırım, birikim kavramları tekrar edilmiş olur.

Tablo 4. Harita Okuryazarlığı Örnek Etkinlik	
Ders	Sosyal Bilgiler
Etkinliğin Adı	Yaşadığım Yeri Tanıyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	4.Sınıf
Kazanımlar	Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
Dikkat çekme	Öğretmen Türkiye fiziki haritasını öğrencilerin görebileceği bir yere asar. Öğrencilerden haritayı incelemelerini ister.
Güdüleme	Öğretmen öğrencilere haritada hangi yeryüzü şekillerini gördüklerini sorar. Öğrencilerle yeryüzü şekilleri hakkında sohbet edilir.
Gözden geçirme	Öğretmen öğrencilerden memleketlerinin bulunduğu yerin nüfus özellikleri hakkında yorum yapmalarını ister.
Etkinlikler	Öğretmen öğrencilere üzerinde çeşitli yer şekillerinin yazılı olduğu yapışkanlı kartlar dağıtır. Ve sırayla öğrencilerden kartlarını harita üzerinde doğru yerlere yapıştırmalarını ister. Yanlış cevaplarda öğretmen yönlendirmeler yaparak öğrencilerin doğru yeri bulmasına yardımcı olur ve konuyu kavramaları sağlanır. -Ege Denizi, Akdeniz, Karadeniz, Kıbrıs Adası, Tuz Gölü, Van Gölü, Ağrı Dağı, İstanbul gibi Ardından öğrencilere çeşitli sorular sorar. -Ülkemiz hangi yeryüzü şeklindedir? -Maki hangi iklimin bitki örtüsüdür? gibi
	Öğretmen tahtaya çeşitli kelimeler yazar. Ve bu kelimelerle boşluk doldurma etkinliği yapılır. Kelimeler: Harita, siyasi harita, fiziki harita, ova, körfez, akarsu, burun, yarımada, gibi Kıtaların, şehirlerin, ülkelerin sınırlarını gösterir. (Siyasi harita)
	Öğretmen öğrencilere yaşadıkları yerle ilgili akıllarına gelen bir şiir, türkü, hikâye olup olmadığını sorar. Cevap veren öğrencilerin cevapları dinlenir. Daha sonra öğretmen öğrencileri 5 kişilik gruplara ayırır. Gruplara şiir, destan veya hikâye yazmalarını söyler. 10 dakika sonra grup üyeleri yer değiştirir ve çalışmaya kalınan yerden devam eder. İstasyon tekniği ile öğrencilerin birden fazla etkinlikte yer alması ve yardımlaşma, paylaşma, sürdürülebilirlik gibi değerlerin kazandırılması sağlanır.

Tablo 5. Hukuk Okuryazarlığı Örnek Etkinlik	
Ders	Sosyal Bilgiler
Etkinliğin Adı	Ben Çocuğum ve Haklarımı Biliyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	4.Sınıf
Kazanımlar	Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.
Dikkat çekme	Öğretmen öğrencilere “Hep beraber oyun oynama hakkım var diye bağıralım mı?” diye sorar ve tüm öğrenciler aynı anda yüksek sesle bu cümleyi söyler. Daha sonra öğretmen “Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni daha önce duydunuz mu? diye sorar. Daha sonra sözleşmenin özellikleri hakkında sohbet edilir.
Güdüleme	Öğretmen öğrencilere çocukların hakları neler olabilir? diye sorar ve beyin fırtınası yapılır.
Gözden geçirme	Öğretmen, öğrencilerden eğitim hakkı ile ilgili akıllarına gelen 3 kelimeyi söylemelerini ister. Daha sonra cevaplar üzerine değerlendirme yapılır.
Etkinlikler	Öğretmen üzerinde çocuk hakları ile ilgili soru olan kartları öğrencilere dağıtır. (Kimlik kartının olması hangi hakkındır? En sevdiğin hakkın hangisi? Bize bir hakkını söyler misin? Yaşama hakkını bize açıklar mısın?, Sıra arkadaşınla hakların aynı mı?, Çocuk hakları kimler içindir? gibi) Her öğrenciye bir kart verir. Öğrencilerin verdiği cevaplar üzerine sohbet edilir.
	Öğretmen wordwall uygulamasında düzenlediği boşluk doldurma etkinliği için gönüllü öğrencilerden cevap ister. (Her birey yaşına kadar çocuk sayılır.) (Her çocuğun hakkı en temel hakkıdır.) (Devletler her çocuğu doğduğunda nüfusa kaydeder ve verir.) (Dünyada her yıl günü “Çocuk Hakları Günü” olarak kutlanır.) gibi Yanlış cevaplar üzerine tekrar yapılır.
	Öğrenciler gruplara ayrılır. Her bir gruba bir çocuk hakkı ismi verilir. (Yaşama hakkı, eğitim hakkı gibi) Öğrencilerden bu çocuk hakkı ile ilgili bir drama gösterisi hazırlamaları istenir. Grupların gösterileri izlenir. Daha sonra bu gösteriler geliştirilerek 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları gününde tekrar sergilenir.

Tablo 6. Medya Okuryazarlığı Örnek Etkinlik	
Ders	Sosyal Bilgiler
Etkinliğin Adı	Medya Mesajlarını Sorguluyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	4.Sınıf
Kazanımlar	Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
Dikkat çekme	Öğretmen “Bir günde televizyon karşısında kaç saat vakit geçiriyorsunuz?” diye öğrencilere sorar. Verilen cevaplar üzerine öğrencilerle televizyon izlemenin yarar ve zararları hakkında sohbet edilir.
Güdüleme	Öğretmen öğrencilere “Günde kaç saat bilgisayarda oyun oynuyorsunuz?” diye sorar. Öğrencilerin cevapları alınır. Oynanan oyunların içerikleri hakkında sohbet edilir.
Gözden geçirme	Medyanın doğrudan ve dolaylı mesajları hakkında beyin fırtınası yapılır.
Etkinlikler	Öğretmen öğrencilere 15 dk uzunluğunda kısa bir film açar. Film bittikten sonra bir kavram haritası çizer. Ve öğrencilere filmdeki kişilerin kimler olduğunu, filmin konusunun ne olduğunu, filmin nerede geçtiğini, ne zaman yaşandığını ve özetini sorar. Cevaplar kavram haritasına yazılır. Öğretmen, filmde geçen gizli mesajların farkına varıp varmadıkları bağlamında çağrıştırmaya sorular sorar. Cevaplar üzerine konuşulur.
	Öğretmen öğrencilere “Sakla samanı gelir zamanı” atasözünden ne anladıklarını sorar. Gönüllü öğrencilerin cevaplarını dinler. Daha sonra bu atasözünün gerçek anlamı ve dolaylı anlamı üzerine sohbet edilir. Buradan hareketle medya mesajlarının dolaylı anlamları hakkında konuşulur. Bu şekilde düşündüklerinde medyayı kullanırken karşılaştıkları ve akıllarına gelen dolaylı mesajları sorar. Cevaplar tahtaya yazılarak listelenir.
	Öğretmen öğrencileri gruplara ayırır. Her gruba yanında getirdiği reklam afişlerinden bir tane verir. Öğrencilerden reklam afişlerini incelemelerini ister. Daha sonra afişteki yazı, resim, renk, yazı boyutu gibi özelliklerin metne kattığı anlamı yorumlamalarını ister. Her grubun sözcüsü afişi sunmak üzere tahtaya gelir. Afiş tahtaya yapıştırılır ve öğrencinin sunumu dinlenir.

Tablo 7. Politik Okuryazarlık Örnek Etkinlik	
Ders	Hayat Bilgisi
Etkinliğin Adı	Vatanımı Seviyorum
Süre	40 dk
Sınıf Düzeyi	2.Sınıf
Kazanımlar	Türk bayrağının ve İstiklâl Marşı'nın vatani ve milleti için önemini fark eder.
Dikkat çekme	Öğretmen tahtaya Türk bayrağını yansıtır. Türk bayrağının rengini nereden aldığı, ay ve hilalin anlamları hakkında sohbet edilir.
Güdüleme	Sınıfta İstiklal Marşı açılır ve hep beraber dinlenir. Marşın bitiminde öğretmen öğrencilere neler hissettiklerini sorar. Gönüllü öğrencilerin cevaplarını dinler.
Gözden geçirme	İstiklal Marşının yazılış süreci hakkında konuşulur.
Etkinlikler	<p>Öğretmen öğrencilere doğru yanlış oyunu oynayacaklarını söyler. Eğer kendisinin kurduğu cümleler doğru ise öğrencilerden ayağa kalkmalarını, yanlış ise oturmalarını ister. Bu şekilde dersi daha eğlenceli hale getirerek dikkat eksikliği olan öğrencilerin de derse aktif katılımına katkıda bulunmayı amaçlar.</p> <p>(İstiklal Marşımızın bestecisi Mehmet Akif Ersoy'dur.) (Bayrağımız Bayrak Koruma Kanunu ile güvence altına alınmıştır.) (Dilimiz bağımsızlık sembollerimizden biridir.) (İstiklal Marşımız 12 Nisan 1921' de Kabul edilmiştir.) (Atatürk Türk dilini korumak için Türk Dil Kurumunu kurmuştur.) (Halkın yönetime katılması milli egemenlik ile ilgilidir.) gibi.</p> <p>Öğretmen öğrencilere 10 kelime söyler ve bu kelimelerin boşluk doldurma etkinliğinin boşluk kısmı olduğunu söyler. Öğrencilerden boşluk kısmı verilen cümlenin diğer bölümlerini tamamlamalarını ister.</p> <p>Kelimeler: Nutuk, TBMM, bağımsızlık, bağımsızlığın sembolleri, egemenlik gibi.</p> <p>Atatürk Türk milletinin bağımsızlığını nasıl kazandığını "Nutuk" isimli kitabında anlatmıştır.</p> <p>Öğretmen öğrencileri 10 gruba ayırır. Her gruba İstiklal Marşı'nın bir kıtasını verir. Bu kıtaların anlamlarını detaylı şekilde açıklamalarını ister. Grubun sözcüsü, ilgili kıtadan ne anladıklarını ve nasıl hissettikleri ile ilgili duygularını tüm arkadaşları ile paylaşmak üzere sunumunu yapar.</p>

KAYNAKÇA

- Akça, E. B., Sayımer, İ., Salı, J. B. & Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*. C. 2. Özel Sayı. 17-30
- Akhan, O. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politika bilimine yönelik eğilimlerinin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 37-68.
- Akkoyunlu, B. & Soylu, Y. (2010). Öğretmenlerin sayısal yetkinlikleri üzerine bir çalışma. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 748-768.
- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye'de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 599-616.
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal okuryazarlık-finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 585-599.
- Altun, A. (2005). *Gelişen teknolojiler ve yeni okuryazarlıklar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Bahar, H. H., Sayar, K. & Başbüyük, A. (2010). İlköğretim öğrencilerinin kroki okuma becerilerinin incelenmesi (Erzincan örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 229-246.
- Başar, M. (2011). *Sınıf içi istenmeyen öğrenci davranışlarının yönetiminde örtük program (Uşak ili örneği)* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Başaran, S. T., Gürdal, G. & Altıntaş, S. (2021). Financial literacy in Turkish preschool education. *Psycho-Educational Research Reviews*, 10(2), 8-28.
- Baydil, E. (2003). *Coğrafyaya giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Bekdemir, Ü. & Polat, S. (2016). Sosyal bilgiler 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında harita kullanımını. *Ekev Akademi Dergisi*, (68), 363-381.
- Bınark, M. & Gencil Bek, M. (2010). *Eleştirel medya okuryazarlığı: Kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon.
- Bozkurt, E., Toktaş, Y. & ALTINER, A. (2019). Türkiye'de tasarruf ve finansal okuryazarlık üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1580-1605.
- Coşkun, D., Kodal, T. & Ersoy, A. F. (2022). Ortaokul sosyal bilgiler dersinde ve okul uygulamalarında sosyal katılım becerisinin geliştirilmesi sürecinin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 129-154.
- Crick, B. (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londra: Advisory Group on Citizenship.
- Çabuk, B. (2019). *Çevre eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dağ, N. & Koçer, M. (2019). Türkiye'de politik okuryazarlık, *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 2150-2175.
- Dimişki, E. & Ünal, S. (1999): UNESCO-UNEP himayesinde çevre eğitiminin gelişimi ve Türkiye'de ortaöğretim çevre eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(17).
- Durmuş, M. Ş. (2020). Ortaokul sosyal bilgiler müfredatında vatandaşlık eğitimi yaklaşımı ve öğretmen görüşleri. *Yıldız Teknik Üniversitesi*
- Faiz, M. & Dönmez, C. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık düzeyleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 475-501.

- FODER (2012). *Finansal okuryazarlık ve erişim 2012*. (29/06/2023 tarihinde <https://www.fo-der.org/foder-hakkinda/> adresinden ulaşılmıştır).
- Glister, P. (1997). *Digital literacy* (p. 1). New York: Wiley Computer Pub.
- Gözütok, F. D. (2003). Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi. *Türkiye Barolar Birliği'nin Düzenlediği Hukuk Öğretimi ve Hukukçununun Eğitimi Konulu Uluslararası Toplantıda*, 9-11.
- Güleç, S. & Hüdavendigar, M. N. (2020). Sosyal bilgiler eğitimi alanında okuryazarlık becerisi başlığında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 24-36.
- Has, S. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığı eğitimi yeterliklerini geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması.
- İnal, K. (2009). *Medya okuryazarlığı elkitabı*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Kaplan, K. (2017). *Medya okuryazarlığı dersinin Türkçe öğretimiyle birleştirilmesi sürecinde medya okuryazarlığı dersi öğretmenlerinde bulunması gereken yeterlikler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kara, H. & Tangülü, Z. (2017). Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum incelemesi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 2(1), 1-28.
- Karabacak, Z. İ. & Sezgin, A. A. (2019). Türkiye'de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi*, 1(488), 319-343.
- Kayhan, A. (2013). Birleşmiş milletler çevre programı üzerine bir inceleme. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33(1), 61-90.
- Kışoğlu, M. (2009). Öğrenci merkezli öğretimin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı düzeyine etkisinin araştırılması. *Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum*.
- Kuzey, M., & Değirmenci, Y. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 207-230.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 2018*. (29/06/2023 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%-C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
- Olur, B. (2021). Sosyal bilgiler dersinde dijital hikâye kullanımı: öğrencilerin yeterlik değerlerinin incelenmesi.
- Öğün, S. S. & Sarıbay, A. Y. (2013). *Politikbilim*. Bursa: Sentez
- Önder, A & Özkan, B. (2013). *Sürdürülebilir çocuk gelişimi: Okul öncesinde etkinliklerle çevre eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Özerbaş, M. A., & Kuralbayeva, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 16-25.
- Paker, K. O. (2009). Çocuk temsilleri ve medya okuryazarlığı eğitimi. Selda İçin Akçalı (Ed.), *Çocuk ve medya: Önce çocuklar düşlesin diye* içinde (s. 129-155). Ankara: Nobel Yayınları.
- Pala, Ş. M. & Başbüyük, A. (2020). Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(3), 897-921.
- Remund, D. L. (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *Journal of consumer affairs*, 44(2), 276-295.
- Roth, C.E. (1968). *Curriculum Overview for Developing Environmentally Literate Citizens*.
- Roth, C. E. (1992). *Environmental literacy: its roots, evolution and directions in the 1990s*.

- RTÜK (2016). (29/06/2023 tarihinde https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=ED1E9841-3B17-4313-96EE-3890B0A29345 adresinden ulaşılmıştır).
- Sönmez, M. T. (2022). Erken dönemlerde finansal farkındalığın gelişmesi ve finansal okuryazarlık konularının matematik dersine entegrasi. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 569-589.
- Sönmez, Ö. F. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde harita becerileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, Ö. F. & Aksoy, B. (2013). Cumhuriyetten günümüze ilköğretim programlarında harita becerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171(171), 269-288.
- Şahin, A. (2014). *Öğretmen adayları ve medyayla bağı olan herkes için eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tarhan, Ö. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siyaset okuryazarlık düzeyleri ve temel siyaset bilimine ilişkin görüşleri.
- Taşkıran, N. Ö. (2007). *Medya okuryazarlığına giriş*. Beta Basım Yayım Dağıtım.
- TDK (2023). (02/07/2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
- TÜİK (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması 2021. (29/06/2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> adresinden ulaşılmıştır).
- Tüfekçi, M. T. & Dilek, Ö. (2022). Finansal okuryazarlık düzeyi üzerine bir araştırma: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi örneği. *The Journal of International Scientific Researches*, 7(1), 99-113.
- Yalçın, A. Sosyal bilgiler, dijital okuryazarlık ve arttırılmış gerçeklik uygulamaları. *Sosyal, beşerî ve idari bilimler*, 19.
- Yıldırım, G. (2017). Çocuklar için yaygın eğitim kapsamında yürütülen ekonomi eğitimi çalışmalarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(ERTE Özel Sayısı), 103-124.
- Yıldırım, D. & Özbek, A. (2021). Erken dönem ekonomi eğitimi ve finansal sosyalizasyonun finansal okuryazarlık düzeyine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 694-710.
- Yıldız, F. (1999). *Harita çizimi (Çizgisel- sayısal)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım (https://www.aile.gov.tr/media/92205/02_01_hukuk-okuryazarligi.pdf). (<https://www.tbbhukukokuryazarligi.com/Home/Calismalar?page=8>) (<http://www.cezahukukubilinci.org/hukuk-ve-adalet-bilinci/>) (<https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/>). (<https://arkeonews.com/>)